

Το νερό σαν θεμελιώδες στοιχείο ζωής από τη φιλοσοφική άποψη στην υγιεινή και θεραπευτική πρακτική των λαών της Ανατολικής Μεσογείου.

Μαρία Μάνδουλα- Κουσουνή
παιδιάτρος, ιστορικός

Αλληλογραφία:
Μαρία Μάνδουλα-Κουσουνή
Πολ.Κωνσταντά 26
Κέρκυρα 49100
Τηλ.2661038062
Fax. 2661038062
e-mail:mariamandyla@hotmail.com

Περίληψη: Το νερό ως βασικό στοιχείο του ανθρώπινου οργανισμού, αλλά και του μεγαλύτερου μέρους της γης, συνδέεται αναπόσπαστα με τη φιλοσοφία, τη νομοθεσία περί υγιεινής και τη θεραπευτική πρακτική των λαών και ιδιαίτερα της ανατολικής Μεσογείου.

Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι το θεωρούσαν ως βασικό στοιχείο στην άσκηση της υγιεινής, που αφορούσε όμως τους ιερείς. Αντίθετα στην Εβραϊκή υγειονομική νομοθεσία το νερό έπαιζε σημαντικό ρόλο στην υγιεινή όλων των ανθρώπων. Η Ιατρική της αρχαίας Ελλάδας καθρεπτίζει την ιατρική της Ανατολής και συνδέεται με την ιστορία της φιλοσοφίας. Ο Θαλής θεωρεί το νερό σαν την πρωταρχική αρχή για κάθε τι στον κόσμο. Αυτή η αρχή είναι η πηγή κάθε γέννησης. Ο Πλάτωνας το θεωρεί σαν ένα από τα τέσσερα στοιχεία του σώματος και ο Εμπεδοκλής ένα από τα τέσσερα στοιχεία του κόσμου.

Η θεραπευτική αγωγή στα ιερά του Ασκληπιού περιελάμβανε και τα λουτρά.

Στην Ιπποκρατική θεραπευτική, ο Ιπποκράτης εξετάζει στο βιβλίο του «περί αέρων, υδάτων και τόπων» τις επιδράσεις του νερού στον οργανισμό και τις βλαβερές επιδράσεις στην υγεία των στάσιμων νερών των βάλτων.

Η πρόνοια για τη σωστή επιλογή τοποθεσιών για τη θεμελίωση των πόλεων, μακριά από τα λιμνάζοντα ύδατα, υπήρξε βασικό μέλημα των ανθρώπων από τα πανάρχαια χρόνια. Οι μεγάλες επιδημίες πανώλης στην Ευρώπη, μεταξύ 11ου και 14ου αιώνα, ανάγκασαν τις αρχές της Βενετίας να ιδρύσει ένα 'magistrato delle aque', το οποίο ήταν υπεύθυνο για τη λήψη μέτρων σχετικά με το πόσιμο νερό, την αποξήρανση των ελών κ.ά.

Η υδροθεραπεία και η θαλασσοθεραπεία υπήρξαν δημοφιλείς κατά τη διάρκεια του 18ου και 19ου αιώνα και εξακολουθούν μέχρι σήμερα.

Το νερό ως βασικό στοιχείο του ανθρώπινου οργανισμού, αλλά και του μεγαλύτερου μέρους της γης, συνδέεται αναπόσπαστα με τη φιλοσοφία, τη νομοθεσία περί υγιεινής και τη θεραπευτική πρακτική των λαών και ιδιαίτερα της ανατολικής Μεσογείου.

Οι περισσότεροι πολιτισμοί γεννήθηκαν και αναπτύχθηκαν γύρω από το νερό. Ειδικότερα στις ακτές της Μεσογείου εμφανίστηκαν οι σημαντικότεροι από αυτούς (Μίνωες, Αρχαίοι Έλληνες, Φοίνικες, Αιγύπτιοι, Άραβες, Ρωμαίοι). Σε αυτούς τους πολιτισμούς από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα το νερό κατέχει ιδιαίτερα μεγάλη σημασία. Δίνει ζωή, επιτρέπει την καλλιέργεια τροφής, τη μεταφορά αγαθών και το εμπόριο και μαζί με όλα αυτά την ανταλλαγή πολιτιστικών στοιχείων. Αποτυπώνεται στη μυθολογία, στη φιλοσοφία, στη θρησκεία, στα ήθη και έθιμα των λαών, άλλοτε εξυμνείται ως θεότητα και άλλοτε θεωρείται πηγή ζωής και ενέργειας, που χαρίζει δύναμη και καλή υγεία.

Τη σημασία του ζωογόνου ρόλου του νερού τη βρίσκουμε στους μύθους πολλών λαών. Πολλοί δε λαοί αναγνωρίζουν το γεγονός ότι η ζωή ξεκίνησε μέσα από το νερό και αυτό αποτυπώνεται στους μύθους, όπως η ανάδυση της Αφροδίτης, της θεάς του έρωτα, της αναπαραγωγής και της ζωής, μέσα από το νερό.

Ως αέναη πηγή ζωής, το νερό συνδέθηκε με την έννοια της αθανασίας. Του αποδόθηκαν μαντικές ιδιότητες (έθιμο του Κλήδονα) και η χρήση του στα διάφορα στάδια της ζωής του ανθρώπου απέβλεπε στην κάθαρση και προσέβλεπε στην εξιλαστήρια δύναμή του.

Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι θεωρούσαν το νερό ως βασικό στοιχείο στην άσκηση της υγιεινής, που αφορούσε όμως τους ιερείς, οι οποίοι έπρεπε να κάνουν λουτρό δύο φορές κάθε μέρα και δύο φορές κάθε νύχτα⁶. Στην Αιγυπτιακή μυθολογία η θάλασσα δεν παίζει σπουδαίο ρόλο για τον κόσμο, ενώ ο Ηλιος (Re, Horos, κ.ά.) και ο Νείλος είναι οι σημαντικότερες θεότητες¹.

Αντίθετα στην Εβραϊκή υγιεινομική νομοθεσία το νερό έπαιζε σημαντικό ρόλο στην υγιεινή όλων των ανθρώπων. Οι ιερείς θεωρούνταν οι φύλακες της καθαρότητας του λαού και επειδή η σωματική καθαρότητα εξισώνονταν με την ψυχική αγνότητα, οι κανόνες υγιεινής είχαν τα χαρακτηριστικά θρησκευτικών κανόνων και θρησκευτικών τελετών. Οι ιερείς τηρούσαν αυστηρά όλους τους κανονισμούς για τα λουτρά και την κάθαρση. Υπήρχαν ειδικοί κανονισμοί για την ψυχρολουσία του προσώπου, των χεριών και των ποδιών το πρωί και των χεριών και των ποδιών το βράδυ. Στα ιερά βιβλία αναφέρονται κανονισμοί για τα λουτρά που έπρεπε κανείς να προσφέρει στους ξένους, όπως ο ανηψιός του Αβραάμ Λότ πρόσφερε λουτρά στους ξένους του, ενώ σε νεότερους χρόνους, τον 3ο μ.Χ. αιώνα, η σύζυγος ήταν υποχρεωμένη να πλένει το πρόσωπο, τα χέρια και τα πόδια του συζύγου της. Οι πλύσεις πριν από το γεύμα τηρούνταν αυστηρά. Κατά μία αντίληψη το πλύσιμο των χεριών πριν το γεύμα

θεωρούνταν σαν θρησκευτικό καθήκον, ενώ μετά το γεύμα σαν καθήκον σεβασμού προς άλλα πρόσωπα ή πράγματα. Σύμφωνα με το Βιβλικό νόμο απαγορεύεται η είσοδος των Εβραίων στο ναό χωρίς να έχουν προηγουμένως κάνει λουτρό ή μελέτη των νόμων- απαραίτητο καθήκον για κάθε Εβραίο. Επίσης ολόκληρο το σώμα, σύμφωνα με τον Εβραϊκό νόμο, έπρεπε να βυθίζεται στα νερά, ενώ πριν από το λουτρό έπρεπε να αφαιρούνται όλα τα ρούχα και τα κοσμήματα και το σώμα να καθαρίζεται προσωπικά. Επίσης όποιος εισέρχονταν σ' ένα σπίτι, όπου υπήρχε νεκρός, θεωρούνταν ακάθαρτος για επτά ημέρες και έπρεπε να πλένεται την τρίτη και την έβδομη μέρα με το «ύδωρ καθαρμού». Το ύδωρ αυτό προέρχονταν από πηγαίο νερό με τη στάχτη από την καύση μιας κόκκινης αγελάδας με ορισμένη ποσότητα ξύλου από κέδρο, ξύδι και μία κόκκινη κλωστή. Ακόμη έπρεπε ο ακάθαρτος να πλένει τα ρούχα του και να κάνει λουτρό⁶.

Η διάκριση μεταξύ καθαρού και ακάθαρτου στις θρησκευτικές τελετές επεκτείνεται και στη σωματική καθαρότητα. Οποιος γίνεται ακάθαρτος (tamé), είτε λόγω μιας κακής πράξης, είτε λόγω προσβολής του από μία μολυσματική νόσο, μπορεί να γίνει καθαρός (tahòr) κατά τη διάρκεια ειδικών τελετών (όπως στην περίπτωση της κάθαρσης των λεπρών, όπου το λουτρό παίζει ένα σημαντικό ρόλο)⁶. Ετσι μέσα από τελετουργίες το 'λουτρό καθαρότητας', θεμελιώδης κανονισμός σε όλη την κοινωνική ιστορία του Εβραϊκού λαού, μετατρέπεται στο συμβολικό βάπτισμα.

Για το χριστιανισμό το νερό είναι σύμβολο εξαγνισμού και καθαρμού. Μέσα από τη βάπτισμα ο πιστός απαλλάσσεται από το προπατορικό αμάρτημα, αναγεννιέται πνευματικά και δέχεται την ευλογία του Αγίου Πνεύματος. Στους περισσότερους χριστιανικούς ναούς υπάρχει νερό, που σύμφωνα με την παράδοση έχει αγιαστεί από την Παναγία ή κάποιον άγιο. Το νερό αυτό ονομάζεται αγίασμα και οι πιστοί το πίνουν με ευλάβεια, γιατί θεωρείται θαυματουργό και θεραπευτικό.

Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε το νερό για το Ισλάμ. Στο ιερό Κοράνι, το νερό εμφανίζεται ως η πηγή της δημιουργίας και της ζωής στον κόσμο. Το υγρό στοιχείο προϋπήρχε της δημιουργίας της γης και των ανθρώπων. Σύμφωνα με την ισλαμική θρησκεία, ο Αλλάχ έχοντας το θρόνο του πάνω σε νερό, δημιούργησε τη γη και τον ουρανό μέσα σε έξι ημέρες. Το πέρασμα μέσα από το νερό και η καθαριότητα αποτελεί εξ ίσου σημαντικό στοιχείο για την ισλαμική θρησκεία. 'Η καθαριότητα αποτελεί το ήμισυ της πίστης' πρεσβεύει ο Μωάμεθ και παροτρύνει τους πιστούς να πλένονται προτού προσευχηθούν κατά το διάστημα της ημέρας ή αγγίξουν το ιερό Κοράνι.

Στην ιατρική των λαών της αρχαίας Μεσοποταμίας ο γιατρός, που ήταν συγχρόνως πεπειραμένος στην ερμηνεία των ονείρων, αποκαλούνταν a-zu, ο γνωρίζων δηλαδή τα ύδατα, πράγμα που δηλώνει ότι το νερό έπαιζε ένα κυριαρχικό ρόλο στη μαγεία⁶.

Σύμφωνα με την αντίληψη των λαών αυτών η συνέχιση της ζωής οφείλονταν στην ανανέωση του αίματος με τη διατροφή. Έτσι οι χυμοί, οι κινήσεις τους δια μέσου του σώματος και τα αποτελέσματα της διαταραχής αυτής της κίνησης, με την απώλεια πολύτιμου υγρού (που θεωρούνταν ως το βασικότερο στοιχείο της ζωής), ήταν γι' αυτούς τους λαούς από τα πιο αξιοσημείωτα φαινόμενα της ζωής. Στη θεραπευτική ιατρική τους το νερό και η φωτιά έπαιξαν σημαντικό ρόλο και είχαν συμβολική αξία, όπως η χρήση των λουτρών, η εφαρμογή θερμών και ψυχρών επιθεμάτων ή το λούσιμο σε ποταμούς, διαδικασίες δηλαδή που συνδέονταν με τελετουργίες αφιερωμένες στη θεά Εα¹ που ζούσε στα βάθη των νερών και επάνω τους η γη έπλεε σαν ένα μπαλόνι⁶.

Η αρχαία Βαβυλωνία έγινε το κέντρο μιας θρησκευτικής λατρείας που απέδιδε τη μεγαλύτερη δύναμη στην τριάδα του ουρανού, γης και ύδατος.

Στην αρχαία Ελληνική μυθολογία το νερό των πηγών, των ποταμών είναι 'αείροο', σαν τη ζωή. Είναι το νερό της ζωής, είναι το αθάνατο νερό που βρήκε ο Μέγας Αλέξανδρος μετά από μύριους κινδύνους και που το βρήκε και το πέταξε η αδελφή του η Γοργόνα, που από τότε περιφέρεται στις θάλασσες². Αντίθετα το νερό των θαλασσών, το 'άγονο' νερό σχετίζεται περισσότερο με το τέλος της ζωής, παρά με την αρχή της. Οι αρχαίοι Έλληνες, που τιμούσαν τα νερά σαν θεότητες, φαντάζονταν τον Ωκεανό σαν ένα τεράστιο ποτάμι, που ρέει γύρω από τη γη, δεν είχε πηγές, ούτε εκβολές και ήταν πατέρας όλων των ποτάμιων θεών. Τρεις χιλιάδες Νύμφες και τρεις χιλιάδες ποταμοί ήταν τα παιδιά του Ωκεανού και της Τύθης. Πολλές από τις Νύμφες, όπως οι Ναϊάδες, προστάτιδες των νερών, κατοικούσαν στα γλυκά νερά και διέθεταν δυνάμεις μαγικές και αναζωογονητικές. Οι κατοικίες τους βρίσκονταν σε παραποτάμιους χώρους, τα δε ειδικότερα ονόματα τους τα λάμβαναν από τους ποταμούς στους οποίους κατοικούσαν. Δηλαδή οι Νύμφες ήταν κατεξοχήν πνεύματα του γλυκού νερού και βρίσκονταν στα ποτάμια, στις πηγές και μέσα στα βουνά από τα οποία πήγαζαν ποτάμια. Συνόδευαν πάντα το νερό, τονίζοντας έτσι τη μεγάλη του σημασία για την ύπαρξη ζωής. Χωρίς αυτό ούτε βλάστηση, ούτε γονιμότητα υπάρχει. Μέσω λοιπόν της ζωογόνου δύναμης του νερού οι Νύμφες εξαπλώθηκαν στα βουνά και στα δάση και συνδέθηκαν με τη βλάστηση. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο θεωρούνται κόρες του Ωκεανού ή άλλων ποταμών¹¹. Στην Ελληνική Μυθολογία ο Γανυμήδης ήταν θεοποιημένος μυθικός νέος, περίφημος για την ομορφιά του, από την Τρωάδα. Ήταν πρίγκιπας της Τροίας, γιος του βασιλιά της Τρώα από τη Δαρδανία και της Καλλιρρόης, κόρης του θεού - ποταμού Σκάμανδρου. Γοητευμένος από την καταπληκτική ομορφιά του νέου ο Δίας μεταμορφώθηκε σε αετό και, αρπάζοντάς τον, τον μετέφερε στον Ολυμπο, όπου του έδωσε αθανασία και έζησε αιώνια εκεί ως οιοχόος των θεών. Τον Γανυμήδη οι αρχαίοι τον ταύτισαν με το θεό των πηγών του Νείλου και τον έκαναν αστερισμό. Εί-

ναι ο Υδροχόος του ζωδιακού κύκλου και προσωποποιεί το ανεξάντλητο νερό των σύννεφων, που γονιμοποιεί τη γη¹². Η σημαντικότερη θεότητα των νερών ήταν ο Ποσειδώνας, ο θεός του υγρού στοιχείου. Για τις ηπειρωτικές περιοχές ήταν ο θεός των ποταμών, που ποτίζουν και γονιμοποιούν τη γη και ο θεός των πηγών, που είχε στην κυριαρχία του και τις λίμνες. Η Μαία θεωρείτο η θεά που μπορούσε να νικήσει τα νερά και τη γη. Η Μαία είναι η νοητή ύλη που κοσμεί τον κόσμο και γεννά τα όντα από ύλη, οι θεολόγοι την ταύτισαν με το ΥΔΩΡ, αφού βασικό συστατικό της ζωής είναι το νερό.

Ο Ομηρος και άλλοι αρχαίοι ποιητές ονόμαζαν τη θάλασσα ιερή 'άλαν δίαν', ενώ το νερό της χρησιμοποιούνταν σε εξαγνισμούς, θυσίες και άλλες τελετουργίες, γιατί η θάλασσα «πάντα τ' ανθρώπων κλύζει κακά»³.

Η ιατρική της αρχαίας Ελλάδας καθρεπτίζει την ιατρική της Ανατολής και συνδέεται με την ιστορία της φιλοσοφίας. Πολύ πριν όμως από την ίδρυση των πρώτων φιλοσοφικών σχολών, ήδη από την περίοδο του Μινωϊκού πολιτισμού, αντιλαμβανόμαστε τη σημαντική πρόοδο της υγιεινής μέσα από τα ερείπια των ανακτόρων της Κνωσού, όπου βρέθηκαν εγκαταστάσεις λουτρών και υδραγωγείων⁶. Αλλά και στην αρχαία Πύλο παρατηρούμε αίθουσες λουτρών.

Από τους Ιωνες φιλοσόφους, ο Θαλής θεωρεί το νερό σαν πρωταρχική αρχή για κάθε τι στον κόσμο. Αυτή η αρχή είναι η πηγή κάθε γέννησης, το αιώνιο στοιχείο κάθε μορφής ζωής και της φύσης. Όμως δεν είναι το νερό υπό την έννοια μιας θεϊκής ουσίας, όπως την έβλεπε η αρχαία κοσμογονία, αλλά ως μία θεμελιώδης ουσία, που μπορεί να αποδειχθεί λογικά μέσα σε κάθε ζωντανό ον. Από το νερό, ή μια από τις μεταμορφώσεις του, προέρχονται τα πάντα: η γονιμότητα των σπόρων, η ζωή των φυτών, η ζωή των ζώων και του ανθρώπου. Όλη η ζωή καταλήγει στο νερό, γιατί οτιδήποτε φθείρεται ή πεθαίνει μεταμορφώνεται σε ρευστό, δηλαδή σε νερό⁶. Ο Αναξιμένης θεωρεί σαν την πηγή του κόσμου το νερό, διδάσκοντας ότι όλα τα όντα και τα πράγματα στη γη, υλικά ή μη αποτελούν συμπυκνώσεις του πρωταρχικού ύδατος. Αντιλαμβάνεται το υγρό στοιχείο όχι ως το φυσικό νερό, αλλά ως μια μορφή ενέργειας, μια κατάσταση της φύσης.

Ο Πλάτωνας το θεωρεί σαν ένα από τα τέσσερα στοιχεία του σώματος και ο Εμπεδοκλής ένα από τα τέσσερα στοιχεία του κόσμου.

Η θεραπευτική αγωγή στα ιερά του Ασκληπιού περιλάμβανε και τα λουτρά. Εκεί τα άφθονα ύδατα, η εύφορη γη, οι ιαματικές πηγές προδιέθεταν ευνοϊκά τους πάσχοντες. Μια πηγή καθαρού νερού ήταν το απαραίτητο συμπλήρωμα του Ασκληπιείου. Στο Ασκληπιείο της Κορίνθου ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι 6 συλλογές νερού, των οποίων οι διαστάσεις δηλώνουν ότι φύλαγαν νερό το καλοκαίρι, όπου οι πηγές είχαν λιγότερο, και ότι αυτό το νερό ανακυκλώνονταν για να ξαναχρησιμοποιηθεί. Έτσι είναι πιθανό ότι νερό από τις θερμές πηγές του

Λουτρακίου (Θερμά) μεταφέρονταν στο Ασκληπιείο της Κορίνθου, αφού ένας αρχαίος δρόμος (11 χιλιόμετρα), ενώνει απ' ευθείας αυτά τα δύο μέρη¹⁰.

Στην Ιπποκρατική θεραπευτική ο Ιπποκράτης, εκτός των άλλων, εξετάζει στο βιβλίου του «περί αέρων, υδάτων και τόπων»⁹ τις επιδράσεις του νερού στον οργανισμό και τις βλαβερές επιδράσεις στην υγεία των στάσιμων νερών των βάλτων. Εκείνα που είναι πάρα πολύ ψυχρά προκαλούν σοβαρές εντερικές διαταραχές και εκείνα που προέρχονται από έλη προκαλούν συχνά τεταρταίους πυρετούς. Γνώριζε ακόμη ο Ιπποκράτης τα πλεονεκτήματα του καθαρού ή του βρασμένου νερού στη θεραπεία των πληγών και απέδιδε μεγάλη θεραπευτική αξία στα θαλάσσια λουτρά⁵.

Στην αρχαία Ελλάδα το νερό που στάζει από το βράχο κατέληγε σε μία κοιλάτητα, όπου το κατακρατούσαν για να χρησιμοποιηθεί από την Πυθία και τους ιερούς μάντιες. Ο Ομηρος στον ύμνο του προς τον Απόλλωνα αναφέρει την κρήνη Δελφούσα στη σημερινή τοποθεσία των Δελφών, πιθανώς εννοώντας την Κασταλία πηγή⁵.

Η πρόνοια για τη σωστή επιλογή τοποθεσιών για τη θεμελίωση των πόλεων, μακριά από τα λιμνάζοντα ύδατα, υπήρξε βασικό μέλημα των ανθρώπων από τα πανάρχαια χρόνια, ενώ η ύδρευση με υδραγωγεία για την υγιεινή παροχή πόσιμου ύδατος έφθασε στη μεγαλύτερη της ανάπτυξη την εποχή της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Τότε δόθηκε μεγάλο βάρος και στην αποξήρανση των ελών με την κατασκευή υπονόμων για την υπόγεια παροχέτευση των υδάτων, όπως η Μεγάλη Υπόνομος της Ρώμης.

Η Ρώμη απέκτησε τότε πολλά υδραγωγεία, τα οποία προμήθευαν στο λαό περίπου εκατό γαλόνια νερό την ημέρα για τα λουτρά του, αφού η γνώση των θεραπευτικών ιδιοτήτων του ύδατος (υδροθεραπεία) ήταν ήδη πολύ παλιά από την εποχή του Ηροδότου. Πριν τα λουτρά γίνονταν στον ποταμό Τίβερη, αργότερα όμως, υπό την επίδραση των ελληνικών και ανατολικών εθίμων, εισήχθησαν τα πρώτα ιδιωτικά θερμά λουτρά, όπως αυτό του Καρακάλα, με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική. Στις θέρμες υπήρχαν ψυχρά και θερμά λουτρά σε ειδικά κατασκευασμένους χώρους. Οι θέρμες επίσης περιελάμβαναν δωμάτια για μαλάξεις και για ιδιαίτερα λουτρά, για συναντήσεις και για γυμναστικές ασκήσεις⁶. Συχνά ο Ρούφος ο Εφέσιος συνιστούσε υδροποσιθεραπεία με ύδατα ιαματικών πηγών.

Τα μετέπειτα χρόνια επί Βυζαντίου το νερό στην καθημερινή ζωή έχει μεγάλη σημασία και τα λουτρά με φυσικά μεταλλικά ύδατα αναφέρονται σε διάφορες παθήσεις, ενώ από τους Άραβες ο Ραζής και ο Αβικέννας απέδιδαν μεγάλη σημασία στη λουτροθεραπεία.

Κατά το Μεσαίωνα κυκλοφόρησαν διάφορες εκδόσεις με κανόνες υγιεινής, που περιελάμβαναν το πλύσιμο των χεριών και του προσώπου με κρύο νερό. Ανάμεσα σ' αυτές ήταν και το βιβλίο του Ταντέο, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Βολογνιά, με τίτλο «περί διατηρήσεως της

υγείας» (Della conservazione della salute), όπου γράφει ανάμεσα στα άλλα: «Πλύνετε τα χέρια σας και το πρόσωπο επίσης με κρύο νερό για να δώσετε στο δέρμα σας ένα καλό χρώμα και να υποδαυλίσετε τη φυσική θερμότητά»⁶.

Οι μεγάλες επιδημίες της πανώλης στην Ευρώπη μεταξύ 11ου και 14ου αιώνα ανάγκασαν τις αρχές της Βενετίας να ιδρύσει ένα 'magistrato delle aque', που ήταν υπεύθυνο για τη λήψη μέτρων σχετικά με το πόσιμο νερό, την αποξήρανση των ελών, κ.ά. Στο τέλος του Μεσαίωνα η θαλασσοθεραπεία, η υδροθεραπεία, η χρήση ψυχρού νερού, η χρήση μεταλλικών υδάτων με τη μορφή της ιαματικής λουτροθεραπείας κέρδιζαν συνεχώς έδαφος, ενώ τα παραθαλάσσια νοσοκομεία έφθασαν σε μεγάλη ανάπτυξη κατά το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα. Ιδιαίτερα στις Γερμανικές χώρες το θερμό λουτρό, στο τέλος του Μεσαίωνα, ήταν από τις δημοφιλέστερες μορφές θεραπείας. Τα δημόσια λουτρά αποτελούνταν από πελώριους κάδους ή δεξαμενές, όπου οι ασθενείς κάθονταν όρθιοι ή καθισμένοι. Τα λουτρά αυτά μέχρι το 15ο αιώνα ήταν κοινά για άνδρες και γυναίκες. Μετά υπήρχε χώρισμα μεταξύ αυτών. Τα λουτρά αυτά ήταν χώρος για ξεφάντωμα, όπου άκουγαν ταυτόχρονα και μουσική⁸.

Την εποχή της Αναγέννησης το νερό αποτελεί ένα από τα τέσσερα στοιχεία μαζί με τον αέρα, το χώμα και τη φωτιά, που αναφέρεται στο έργο του Παράκελσου «Μεγάλο Μυστήριο». Τον 17ο αιώνα ο καθηγητής της Ιατροχυμικής σχολής, Σαντόριο, ανακάλυψε ένα είδος υδατινής κλίνης, όπου ο ασθενής υποβάλλονταν σε συνεχές λουτρό⁷.

Η υδροθεραπεία και η θαλασσοθεραπεία είχε μεγάλη διάδοση όλο τον 18ο και 19ο αιώνα και συνεχίζεται ακόμη. Η παλιά Ρωμαϊκή πόλη Μπάθ στην Αγγλία έφθασε σε μεγάλη ευημερία και ήταν διάσημη στη λουτροθεραπεία των αρθριτικών.

Στον Ελλαδικό χώρο τα λουτρά της Μήλου, κατά τον περιηγητή Σουαζέλ Γκουφιέ, είχαν ευεργετικές ιδιότητες απέναντι σ' ένα πλήθος πολλών ασθενειών, αλλά κυρίως στις παθήσεις του δέρματος⁴.

Τα παραθαλάσσια νοσοκομεία αποδείχθηκαν εξαιρετικά επωφελή στη θεραπεία των παιδικών νοσημάτων και ειδικά στην προφύλαξη από τη φυματίωση. Το πρώτο ίδρυμα αυτού του είδους ιδρύθηκε στην Αγγλία τον 18ο αιώνα με 16 κρεβάτια. Η αναγνώριση στην Ιταλία του καθαρού θαλάσσιου αέρα και του ηλιακού φωτός στα νοσοκομεία αυτά οφείλεται κυρίως στον Μπαρελλαί, ο οποίος το 1862 ίδρυσε το πρώτο νοσοκομείο αυτού του είδους στο Βιαρέτζιο. Συνολικά η Ιταλία ίδρυσε πάνω από σαράντα τέτοια νοσοκομεία με 7000 κρεβάτια⁷.

Στην Αγγλία και τη Γερμανία την ίδια εποχή κυκλοφόρησαν συγγράμματα για τη θεραπευτική σημασία των ιαματικών λουτρών, αλλά και τη θεραπευτική αξία του ψυχρού νερού στους πυρετούς και κυρίως στον τυφοειδή και τον διαλείποντα πυρετό.

Συμπερασματικά: Το νερό, είτε από πηγή, είτε το θαλάσσιο, αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο ζωής στη φιλοσοφία των λαών της Ανατολικής Μεσογείου, αλλά και σπουδαίο θεραπευτικό μέσο, που αναφέρεται στην υγειονομική νομοθεσία και τη θεραπευτική πρακτική τους, επηρεάζοντας και τους λαούς της Δύσης.

Summary

Water as the basic element of the human organism, as well as the largest part of the surface of the earth, constitutes an integral part of philosophy, the legislation regarding hygiene and the therapeutic practice of the people in the eastern Mediterranean.

Ancient Egyptians regarded water as the basic element in practicing hygiene, which concerned only priests though. On the contrary, according to Hebrew sanitary legislation, water played an important role in the hygiene of all people.

Medicine in ancient Greece mirrors the Medicine of the East and is interrelated with the history of philosophy. Thales regards water as the fundamental basis for everything in the world.

Plato perceives water as one of the body's four humors and Empedocles as one of the four elements of the 'cosmos'.

Therapeutic treatment in the temples of Asclepius included bathing.

In Hippocratic therapeutics, Hippocrates examines in his book "on airs, waters and places" the effects of water on the body and the deleterious effects of stagnant waters and marches on health.

The decision for the appropriate location for the establishment of cities, far from stagnant waters, was a primary human concern since time immemorial. The great European plague epidemics of the 11th to 14th centuries forced the Venetian authorities to establish a 'magistrato delle aque', responsible for decisions regarding drinking water, the desiccation of the marches etc.

Hydrotherapy and thalassotherapy were popular throughout the 18th and 19th centuries, and in fact still are.

Βιβλιογραφία

1. Αγουρίδης Σάββας, «Η δράκων θάλασσα», Η καθημερινή, επτά ημέρες, Φύση, μύθος, άνθρωπος, 3 μυθολογικά της θάλασσας, (2003), σ.10
2. Αικατερινίδης Ν. Γεώργιος, «Στοιχεία και στοιχειωμένοι τόποι της θάλασσας», Η καθημερινή, επτά ημέρες, Φύση, μύθος, άνθρωπος, 3 μυθολογικά της θάλασσας, (2003), σ.26-28
3. Δημητροκάλης Γεώργιος, «Στην άκρη του αλμυρού νερού...», Η καθημερινή, επτά ημέρες, Φύση, μύθος, άνθρωπος, 3 μυθολογικά της θάλασσας, (2003), σ.22
4. Ελευθεροτυπία, «Κίμωλος –Μήλος», Ιστορικά, Οι περιηγήσεις του Σουαζέλ Γκουφιέ, (2005), σ.17.
5. Ελληνικός οργανισμός τουρισμού, Ελλάδα, Αθήνα, 2000, σ.67
6. Castiglioni Arturo, Ιστορία της Ιατρικής, εισαγωγή, επιμέλεια, συμπληρώματα, Ν.Σ. Παπασπύρου, Αθήναι, 1961, τόμ.1, σ. 49,69,76,77,78,79,119,135,176,168,176,230-232,319
7. Castiglioni Arturo, Ιστορία της Ιατρικής, εισαγωγή, επιμέλεια, συμπληρώματα, Ν.Σ. Παπασπύρου, Αθήναι, 1961, τόμ.2, σ.520,878
8. Madeleine Pelner Cosman, «Machaut's medical musical world», Machaut's world, science and art in the fourteenth century, editors Madeleine Pelner Cosman, Bruce Chandler, annals of the New York Academy of sciences, vol.314, (1978), p.10,16
9. Μαρκέτος Σπύρος, Εικονογραφημένη Ιστορία της Ιατρικής, 3η έκδοση, Αθήναι, 1966, σ.65
10. Savas Kasas, Important medical centers in the antiquity, Epidaurus and Corinth, editios Kasas, Athens, 1990, p.8.
11. <http://mythologia.8m.com/nymfes.html>
12. <http://el.wikipedia.org>